

СВЕТОСЛАВ МИНКОВ
ХАНС КРИСТИАН АНДЕРСЕН

chitanka.info

В началото на миналия век в датското градче Оденсе живееха съпрузите Ханс и Мария Андерсен. Ханс Андерсен беше беден обуцар и по цял ден седеше приведен над работната масичка, за да изкара прехраната на семейството си. Ала обуцарският чук и шилото често му дотягаха, кърпежът на скъсани обувки не го задоволяваше. Несретникът мечтаеше за друг, по-щастлив живот и с мисълта си постоянно пътуваше из далечни страни. В неговата жива фантазия все се мержелееха палми, камили, знойни пустини със зелени оазиси, сини морета с прозрачни кораби.

По онова време градчето Оденсе наброяваше около пет хиляди жители и представляваше странна смесица от богатство и бедност. Редом с разкошните къщи, обитавани от заможни търговци, военни и чиновници, тук се гушеха вежди хижи, в които се бе загнездила страшна нищета. В такава къщурка край реката се бяха приютили шест семейства, между които бяха и двамата съпрузи. Обуцарят и жена му заемаха една малка стая, която служеше и за спалня, и за работилница. Но трудолюбивата къщовница не знаеше умора и всичко наоколо блестеше от чистота — подът беше винаги измит и лъснат, на прозорците се белееха надиплени колосани завески.

За леглото на двамата съпрузи заслужава да кажем няколко думи, защото то не беше обикновено легло, каквото се среща във всяка къща. Обуцарят го бе сглобил от дървения подиум, на който неотдавна бе изложен ковчегът с тленните останки на граф Трампе. Тук-там по дъските още личаха следи от черно сукно, но това не смуцаваше съня на отрудените съпрузи. На тоя необикновен креват от графски произход на 2 април 1805 година се яви на бял свят едно плачливо бебе, което бе записано в общинския регистър под името Ханс Кристиан.

Детството на дългосото синеоко момче премина между стените на сиромашката стаичка, сред обуцарските инструменти, кревата и сандъка, който вечер му служеше за легло. Но в тая теснотия Ханс Кристиан се чувствуваше като в необятно вълшебно царство и всеки предмет, дори най-обикновената глинена чашка, беше за него одухотворено същество, живеещо свой особен, тайнствен живот.

Бащата обичаше горещо сина си и му отдаваше всичкото си свободно време — правеше му играчки, рисуваше му картинки, увличаше го в забавни игри. През дългите зимни вечери обуцарят

вземаше от поличката до прозореца някоя книга и четеше на жена си и на детето басните на французина Лафонтен, комедиите на датчанина Холберг или приказки от „Хиляда и една нощ“. Лете, почти всеки неделен ден, той отиваше с малкия Ханс Кристиан в близката гора. През време на тия неделни разходки бащата не беше много разговорлив. Докато детето тичаше наоколо, береше ягоди и плетеше венчета от горски цветя, той се изтягаше край някой храст и гледаше унесено плуващите по небето облаци.

Чуден беше наистина тоя саможив мечтател, който почти нямаше приятели. Някога родителите му бяха имотни селяни, но неочаквано ги сполетяха тежки беди — добитъкът започна да мре, къщата изгоря, най-сетне и самият стопанин Андерс загуби ума си. Тогава семейството се пресели в Оденсе и майката прати сина си да чиракува у един обуцар. Отначало момчето се противеше и със сълзи на очи молеше да постъпи в гимназията. Трогнати от ученолюбивия му стремеж, неколцина доброжелателни граждани на Оденсе се сговориха да съберат пари и да му осигурят учението, но техните добри намерения тъй си и останаха на думи. Така пропадна мечтата на Ханс да се учи и до края на живота си той не можа да се помири със своята нерадостна съдба на обикновен кърпач.

Веднъж (Ханс Кристиан помнеше много добре тоя ден) у тях дойде един гимназист да си закърпи обувката. Той показва на обуцаря книгите, по които учеше, и дори се похвали, че може да чете по латински. „И аз трябваше да тръгна из тоя път!“ — рече с въздишка кърпачът, когато гимназистът си отиде, и после през цялата вечер остана някак особено замислен и тих.

Съвсем друга беше майката. Работлива и практична, тя бе същевременно болезнено суеверна и изпълнена с всякакви предразсъдъци. За да облекчи немотията на семейството, Мария переше чужди дрехи в близката река и неуморно ги тупаше с бухалка. Веднъж в годината, през май, тя придружаваше съпруга си и детето до гората, пременена в кафявата си басмена рокля на цветчета — едничката празнична дреха, която обличаше години наред само в тържествени случаи. От тая пролетна разходка майката донасяше в къщи снопче брезови клонки и кичеше с тях сиромашката стаичка, която светваше, развеселена от свежата горска зеленина.

Едно от ранните впечатления, което се запечата завинаги в паметта на малкия Ханс Кристиан, беше пребиваването на френски и испански войници в Оденсе. Дания беше сключила съюз с Наполеон срещу Швеция и на датска земя бяха дошли френски и спомагателни испански войски. Оттук съюзните армии се гласяха да нахлуят в Швеция под командването на френския маршал Бернадот. Невръстното хлапе оглеждаше любопитно мургавите чужди бойци, налягали по тротоарите и в двора на полуразрушения манастир. Французите се отнасяха високомерно и грубо към населението, но испанците бяха сърдечни и мили добряци. Веднъж момчето видя как водеха на разстрел един испански войник, задето бе убил един французин. След години възмъжалият вече писател Андерсен написа по този случай стихотворението „Войник“, което германският поет Адалберт Шамисо преведе на немски и то стана известна войнишка песен.

Друго значително събитие в детството на Ханс Кристиан беше появата на кометата през 1811 година. Една мартенска вечер на небосвода над Оденсе неочаквано се очерта ярка звезда с огнена опашка и това странно явление смути дълбоко душите на простите хорица. Разнесоха се тревожни слухове и пророчества. Суеверната Мария Андерсен бе излязла с няколко съседки на площада пред гробището „Свети Кнуд“ и уверяваше, че настъпва второто пришествие, за което се говори в библията. До нея стоеше шестгодишният малчуган и гледаше уплашено към небето. Но ето че към тях се приближи бащата на Ханс Кристиан и се надсмя на божиата поличба. Той обясни разумно какво нещо е кометата и отмина нататък. Ала кой можеше да вярва на този чудак? Като се прибраха в къщи, майката не спираше да прокобява всякакви бедствия, а възбуденото дете очакваше всяка минута опашатата звезда да се удари в земята и да настане второто пришествие. Суеверието пусна отрано корени в душата на детето и изостри неговата чувствителност.

След преселването си в Оденсе бабата и слабоумният дядо на Ханс Кристиан заживяха в една схлупена къщурка. Покорната и кротка старица се грижеше за градината на градската болница и често носеше оттам на любимото си внуче по някое букетче цветя. Смахнатият старец пък изрязваше от дърво разни крилати животни и чудновати птици и ги разносяше из околните села за кринче брашно или за едно-

две яйца. Уличните хлапета тичаха подире му и го задиряха и Ханс Кристиан изпитваше горчива мъка от тая гавра с клетника, който беше негов дядо. Два пъти в годината бабата изгаряше в голямата болнична печка сухи листа и друга градинска смет и през тия дни внучето беше винаги около нея, търкаляше се в шумата и си играеше на воля. Тихите малоумни питомци на болницата се разхождаха свободно из градината и момчето с любопитство се вслушваше в техните разговори и песни. Това общуване с лудите и страшните приказки, които слушаше от бедните стари жени в близкото старопиталище, така наплашиха детето и разпалиха и без това суеверното му въображение, че вечер то не смееше да се подаде навън от къщи. Лежеше притихнало на постелята върху сандъка и крилатата му фантазия го носеше из тайнствени гори и пещери, дето бродеха рогати и дългоноси вещици.

Ханс Кристиан не се погаждаше със своите връстници и не вземаше участие в техните игри. Но затова пък в къщи баща му майстореше какви ли не мелници, панорами и кукли! Най-любимото занимание на детето беше да шие дрехи на куклите от разни парцалчета и да си прави палатка на двора от метлата и престилката на майка си. Ханс Кристиан посещаваше вече училището на господин Карстенс и понеже беше най-малкият от всички ученици, учителят го водеше за ръка, когато другите играеха. Много по-късно Карстенс обичаше да разправя: „Вие може би няма да повярвате, че аз, бедният старец, съм бил първият учител на един от нашите най-прочути писатели! Да, в моето училище се учеше Ханс Кристиан Андерсен!“.

Като едничка рожба на родителите си момчето бе окръжено с много семейна топлина, но растеше извън мярката на детския ръст — кокалесто и сухо, с проточени из ръкавите ръце. Тоя дългун бе винаги спретнато облечен в преправени бащини дрехи, лицето и ръцете му бяха чисто измити със сапун, дългата му руса коса блестеше вчесана на път. Така натъкмен, той отиде една вечер с баща си и майка си на театър, да гледа една от комедиите на Холберг. Скоро театърът стана негово любимо убежище. Той се сприятели с разносвача на афиши Педер Юнкер, който го пускаше тайно в салона, но за тая услуга момчето разнасяше част от афишите из техния квартал. Ханс Кристиан често седеше у дома пред някой афиш и като четеше заглавието на пиесата и действащите лица, сам съчиняваше цели комедии. Това бяха първите творчески опити на бъдещия писател.

А бащата от ден на ден ставаше все по-затворен в себе си и не можеше да си намери място. Военните събития поглъщаха изцяло вниманието му — навсякъде се говореше за война с Германия. Обущарят следеше със затаен възторг подвизите на Наполеон и мечтаеше да последва неговия пример. Защо и нему да не се усмихне щастието? Докога ще превива гръбнак над обущарската масичка и ще тъне в немотия? Мигар не може и той да се издигне до офицер? И обзет от внезапен порив за героични дела, бедният кърпач реши да постъпи доброволец в пехотния полк на принц Фредерик и да се сражава за чуждия император въпреки сълзите на жена си, въпреки увещанията на съседите. Беше септемврийска утрин. Ханс Кристиан лежеше още в леглото си, когато баща му се яви в чудновата войнишка униформа, весело възбуден и приказлив както никога. Той целуна пламенно любимия си син и замина със своя батальон, като крачеше бодро под ударите на барабанните палки. Но полкът на обущаря не отиде по-далеч от Холщайн и не влезе в бой, защото неочаквано бе сключен мир. Всички доброволци се върнаха в старите си гнезда, върна се и несретникът-мечтател и отново се залови за проклетия кърпеж на обувки. Ала неговото здраве вече бе разклатено от тежкия походен живот. Минаха месеци и една нощ той започна да бълнува, да поменава Наполеон, да командува — и след три дена умря. Погребах го в гробището „Свети Кнуд“ и бабата на Ханс Кристиан посади на гроба му рози.

След смъртта на бащата поотрасналият вече юноша отиде да работи в една сукнарска фабрика, „за да не си губи времето“, както казваше майка му. Но там, сред грубите обноси на простите и неуки калфи, той не се задържа дълго и отново се върна при своя куклен театър. Ханс Кристиан разговаряше с куклите като с живи хора и ги учеше да играят комедиите на Холберг и трагедиите на Шекспир. Майката го гледаше с умиление как шие кукленски костюми и му предричаше бляскаво бъдеще на шивач. Тя сочеше за пример шивача Стегман, който живееше на главната улица и имаше витрина с огледала. „Да станеш шивач като Стегман — друго нищо не ми трябва!“ — въздишаше бедната жена.

Тая клета мъченица жадуваше най-сетне да си отдъхне, но нищетата я потискаше все повече и я принуждаваше да седи по цял ден в реката над чуждото пране. Нозете и ръцете ѝ премръзваха в

студената вода и тя караше момчето да ѝ носи ракия, за да се сгрее. Така нещастницата се пропи и след години нейната тъжна история бе разказана от прочутия ѝ син в приказката „За нищо я не биваше“.

Понякога Ханс Кристиан обичаше да седи на някой от големите камъни, дето майка му избелваше прането, и да пее с пълен глас разни песнички. Наблизо беше градината на съветника Фалбе, у когото често идваха гости. Те слушаха песните на момчето, хвалеха го и го уверяваха, че с тоя глас то ще отиде много далеч. Но колко далеч — Ханс Кристиан не знаеше. От една стара жена, която също плавеше пране на брега, той бе узнал, че Китайската империя се намира точно под реката на Оденсе. Може би някоя лунна нощ някой китайски принц ще прокопае ей тук земята, ще чуе сладкогласния певец и ще го отведе в Китай. Там принцът ще го възнагради богато, а после ще му позволи да се върне в Оденсе и да си построи разкошен дворец. И Ханс Кристиан по цели вечери седеше и чертаеше планове на бъдещия си дворец. По-късно, когато се яви да декламира пред публика в Копенхаген, той все още вярваше, че между слушателите се спотайва някакъв принц, който ще го разбере и ще му помогне да си намери щастието.

Но майката не споделяше фантазиите на сина си и за да го откъсне от неговата постоянна занесеност, изпрати го в училището за бедни. Там преподаваха само закон божи, смятане и писане и понеже учителят Велхавен беше норвежец по рождение, новият ученик мъчно усвояваше правилния правопис на думите. Пред очите на Ханс Кристиан все изпъкваше замисленият образ на баща му, който беше мечтал да се учи, а бе станал кърпач на обувки. Момъкът не можеше да забрави срещата между гимназиста и обуцаря и думите „И аз трябваше да тръгна по тоя път!“ се бяха врязали дълбоко в паметта му. Да, Ханс Кристиан също трябваше да се учи, но мигар училището за бедни в Оденсе щеше да му даде необходимите познания? Това свръхчувствително гениално момче с развихрено въображение търсеше широк простор за волния си артистичен дух и не можеше да се задоволи с малкия провинциален градец, който го задушаваше в своето дребнаво всекидневие. Ханс Кристиан не искаше да повтори съдбоносната грешка на баща си и реши да замине за Копенхаген.

Както и трябваше да се очаква, майката се възпротиви рязко срещу тая нелепа приумица на сина си и всякак се мъчеше да го

разубеди. Но четиринайсетгодишният юноша беше непреклонен — плачеше, молеше, обясняваше и накрая жената дигна ръце и отиде за съвет при една позната знахарка, която гледаше на кафе. Гледачката се отнесе съчувствено към желанието на детето и като се взираше в утайката на кафената чашка, мълвеше пророчески: „Ето една звезда, ето още една, ето трета. Един ден в чест на сина ти ще запалят фойерверк. Той ще стане велик човек, но славата и щастието го чакат далече оттук!“ Предсказанието на знахарката развълнува Мария и окончателно пречупи нейната съпротива.

Неотдавна в Оденсе бе гостувала група артисти от Копенхагенския кралски театър и бе представила няколко пиеси. С помощта на разлепвача на афиши Ханс Кристиан не само успя да види всички представления, но и сам участва в някои от тях като паж и овчар, а в „Сандрилиона“ дори каза няколко думи. От артистите той чу името на прочутата балерина Шал и у него заседна мисълта, че тая благородна жена ще му помогне да си пробие път в Копенхаген. Но как да стигне до своята бъдеща покровителка? Без много колебания, Ханс Кристиан отиде при стария печатар Иверсен, един от най-уважаваните граждани на Оденсе, разкри му горещото си желание да замине за Копенхаген и го помоли да му даде препоръчително писмо до знаменитата балерина. Старецът любезно изслуша наивното момче и го посъветва да се откаже от пътуването и да се залови за някакъв занаят. „Голям грях ще сторя, ако остана!“ — отвърна младежът и тия думи поразиха домакина. „Но аз не познавам госпожа Шал!“ — възрази той. „Тя ви знае много добре, вас всички ви знаят!“ — рече гостът. И старият Иверсен се усмихна благосклонно, написа препоръчително писмо и изпрати самоуверения момък с най-хубави пожелания.

Най-сетне настъпи денят на заминаването. Срещу три далера майката беше вече склонила пощальона да вземе сина ѝ като безбилетен пътник — да го качи при градските врати на Оденсе и да го сваля пред Копенхаген. Беше слънчев есенен ден. Стъкмен в преправен бащин костюм, с подарена от аптекаря шапка, с нови скърцащи ботуши и с десет далера в джоба, Ханс Кристиан причака пощенската кола край вратите на Оденсе, изпратен от майка си и от милата си белокоса баба.

Колата дойде, момъкът се качи в нея, после пощальонът затръби с големия си рог и конете потеглиха. Двете жени размахаха ръце и в очите им заблестяха сълзи.

На 6 септември 1819 година четиринайсетгодишният безбилетен пътник се спусна с вързопче през рамо по Фредериксбергския хълм и влезе в Копенхаген. Големият шумен град замая главата му и го погълна като кипящо море. Момъкът се настани в една скромна странноприемница и на следния ден, с почистени дрехи и лъснати ботуши, нахлузил широката аптекарска шапка, се запъти към дома на балерината Шал, за да ѝ предаде препоръчителното писмо.

Великата артистка посрещна госта си с явна изненада. Тя не познаваше стария Иверсен и отначало не можеше да разбере какво иска тоя смешен хлапак. Но той веднага ѝ довери съкровената си мечта, че иска да стане артист и че е готов да играе ролята на Сандрилиона, която знае наизуст. Може би госпожата не би отказала да го види тъкмо в оная сцена, където Сандрилиона танцува. И като смъкна мигом ботушите и грабна шапката си вместо дайре, момъкът започна да подскача и да пее. Смаяната жена го помисли за някакъв налудничав скитник и побърза да се избави от него.

Същия неуспех претърпя бедният младеж и когато се яви при директора на кралския театър Холщайн, с молба да бъде приет за артист. Директорът го изгледа високомерно и му каза, че е много мършав и че фигурата му изобщо е съвсем неподходяща за сцената. „О, ако вие ми дадете поне сто далера заплата, аз скоро ще напълнея!“ — извика живо просителят. Но важният господин се престори, че не го чува, и момъкът си отиде дълбоко опечален.

Сега Ханс Кристиан не знаеше вече при кого да търси съвет и подкрепа. Оставаха му две възможности: или да се върне в Оденсе и да стане за присмех на всички, или да постъпи чирак при някой копенхагенски занаятчия. Той предпочете втората възможност и скоро се настани на работа при един дърводелец. Другите чираци приеха новака със смях и започнаха да му подхвърлят, че бил свенлив като момиче. Чувствителният юноша не можа да изтърпи подигравките и както някога в оденсенската сукнарска фабрика, избяга и се намери отново на улицата.

Като се луташе из многохилядния непознат град с последния далер в джоба си, злополучният търсач на щастие изведнъж си

припомни, че в Оденсе беше чел в някакъв вестник за знаменития италиански професор Джузепе Сибони, който бе назначен директор на кралската консерватория в Копенхаген. Защо пък да не се яви и при него? Може би той човек щеше да му помогне. Нали всички хвалеха гласа му и му предричаха блестящо бъдеще?

Окрилен от нови надежди, Ханс Кристиан тръгна да търси знаменития италианец и го намери в къщи тъкмо по обед заедно с неколцина известни хора на изкуството, между които бяха композиторът Вайзе и поетът Багесен. С присъщото си добродушие младежът разказа на икономката цялата си трогателна история и добрата жена веднага съобщи на господаря си за необичайното посещение. Сибони и приятелите му полюбопитствуваха да видят редкия гост и след малко пред тях се изправи един дългонос юноша с изпито, страдалческо лице. Домакинът седна пред рояла и като прекара ръка по клавишите, покани момъка да изпее нещо. Без да чака нова покана, гостът изпя с чистия си алтов глас няколко песни, после издекламира две-три стихотворения. Присъстващите го наградиха с ръкопляскания и похвали. Особено съчувствено се отнесе към него композиторът Вайзе, който някога сам бе изпитал немотията на собствения си гръб и с мъка се бе издигнал в живота. Той използва общото настроение и веднага събра седемдесет далера волни пожертвования за младия талант, като пое грижата да му дава всеки месец по десет далера. От своя страна професор Сибони предложи та момчето да се храни у него и да взема уроци по пеене.

В мрачната безизходица бяха проблеснали светлинки. По цял ден Ханс Кристиан прекарваше в къщата на маестро Сибони, а вечер се прибираше в малката си стаичка на Холменсгаде. С десетте далера, които Вайзе му даваше всеки месец, той си осигури квартира в пристанищния квартал, обитаван от крадци и разни подозрителни личности. Но щастието на младия певец не беше дълготрайно. След няколко месеца гласът му неочаквано започна да се мени, загрубя и един ден професор Сибони посъветва ученика си да изостави пеенето и да се върне в Оденсе.

Друг на негово място навярно би паднал духом, но Ханс Кристиан не се отчайваше така лесно. Сега случаят го срещна с балетиста Дален и неговата жена, която беше видна артистка. Състрадателното семейство разтвори гостолюбиво вратата на своя дом

за момъка и сърдечната стопанка го приласка като собствен син. Дален го водеше със себе си в балетното училище, учеше го да обтяга нозете си, да се върти и да прави първите балетни стъпки, но като разбра, че ученикът му е мъчно податлив за изящни движения, помогна му да стане поне фигурант. Така Ханс Кристиан попадна в балета „Армида“ в ролята на трол^[1], със страшна маска на лицето. И за пръв път той видя името си напечатано на един голям афиш: седми трол — Андерсен!

Ала на несретника от Оденсе не му провървя дори като обикновен фигурант. Той живееше вече втора година в Копенхаген и все още нямаше сигурно място, топяха се и последните далери от помощта на добрия Вайзе. Ханс Кристиан водеше полугладно съществуване, краката му бяха винаги мокри в скъсаните ботуши, на гърба си нямаше топла дреха. По едно време гласът му възвърна предишната си мекота и момъкът постъпи хорист в театъра, дето играеше ту като овчар, ту като моряк. Постепенно кръгът на неговите познанства се разширяваше и понякога Ханс Кристиан ходеше на гости у вдовицата Колбьорнсен, у поетите Гулберг и Раабек, у пастора Гутфелд или у старата фру Юргенсон, майка на известния копенхагенски часовникар, която го поощряваше в първите му стихотворни опити.

И колкото и странно да изглежда, тъкмо в тия дни на мъчителна оскъдица начеващият съчинител замисли трагедията „Разбойниците във Висенберг“. Той я написа за две седмици, грижливо я преписа на чисто и я изпрати в дирекцията на кралския театър. След месец и половина пиесата бе върната с писмо, в което се съобщаваше, че поради пълната неграмотност на автора, дирекцията моли занапред да не ѝ се изпращат такива пиеси. Беше 1822 година. Заедно с това писмо Ханс Кристиан получи и друго, от което узна, че го уволняват не само от балетната школа, но и от хора на театъра.

Но напук на всички беди самонадеяният творец се залови за нова пиеса и скоро изпод перото му се появи трагедията „Алфсол“. Той прочете новата си творба на пастора Гутфелд и пасторът я занесе лично на Йонас Колин — виден културен деец, който беше един от директорите на кралския театър. На пръв поглед Колин правеше впечатление на строг и дори суров човек, но зад неговата външна студенина се криеше безкрайна доброта и сърдечност. Той пожела да

види автора на трагедията, Ханс Кристиан не остана особено окуражен от късия си разговор с него. Скоро момъкът бе извикан в театъра и един от помощниците на директора му върна ръкописа на „Алфсол“. Според думите му, пиесата била несполучлива, но в нея „проблясвали искрици на истински талант“ и дирекцията се надявала, че един ден авторът ще завърши пълния курс на някое учебно заведение и тогава ще напише произведения, достойни за сцената на кралския театър. И смутеният младеж с изненада узна, че директорът Колин му е издействувал кралска стипендия и му е осигурил безплатно следване в гимназията в Слагелсе.

От тоя ден нататък Йонас Колин взе под своя закрила даровития момък и до края на живота си остана негов най-верен приятел. Никой друг не се радваше тъй искрено на по-късните успехи на писателя, никой друг не вземаше по-топло участие в неговите скърби и огорчения по трънливия му път към славата. И тоя благороден човек нито веднъж не изтъкна със слово или с показан жест ролята си на благодетел.

Когато Ханс Кристиан пристигна в Слагелсе и попита кои са забележителностите на града, отговориха му: новата английска пожарникарска помпа и библиотеката на пастора Бастхолм.

И наистина Слагелсе се оказа глухо градче, притихнало в сиво еднообразие. Новият ученик имаше силно желание да се учи, но отначало изпитваше големи трудности, защото не знаеше почти нищо. По собствените му думи той приличаше на човек, който е хвърлен в морето, без да умее да плува. „Аз с всички сили се борех с вълните, които връхлитаха да ме потопят; една вълна се наричаше математика, друга граматика, трета география и тъй нататък. Аз се задавах и се страхувах, че никога не ще мога да изплувам отгоре. Ту бърках думите, ту нещо уплитах, ту задавах най-невъзможни въпроси, които един щогоде развит ученик не биваше да задава“.

На всичко отгоре в гимназията съществуваше непоносим режим. Самобитният творчески темперамент на неспокойния юноша, който пишеше стихове, трябваше да бъде окован във веригите на реда, дисциплината и безропотното послушание. Едва прекрачил прага на училището, Ханс Кристиан си спечели безпричинния гняв на

директора Майслинг — един избухлив грубиян, оживял сякаш от романите на Дикенс. Директорът просто не можеше да търпи дългокраката неугледна фигура на новия ученик и постоянно го подиграваше. Той се отнасяше към него с открита враждебност и иронично презрение.

Тия жестоки обноски дълбоко нараняваха чувствителната душа на младия поет и той изостави всякаква литературна работа. Момъкът залегна упорито над уроците и скоро започна да напредва и да получава добри бележки. И все пак прилежният ученик не се чувствуваше достатъчно подготвен и все му се струваше, че е безсилен да се справи с науката. Колко пъти той ставаше нощем и поливаше главата си със студена вода, за да прогони съня и да продължи заниманията си! От всички предмети най-много го измъчваха латинският и особено гръцкият език, предаван от самото страшилище Майслинг. Дори когато назубреше урока наизуст, директорът го издебваше с някой коварен въпрос, за да го смути и наругае. В такава убийствена атмосфера търпеливият младеж прекара цели четири години. Ханс Кристиан страдаше, търпеше унижения, оплакваше се на своя покровител Колин и го молеше да му протегне ръка за спасение от непоносимия гнет.

И най-сетне Колин разбра страданията на чувствителния юноша и му помогна да се премести в гимназията в Хелзингбор. Но мъките, уплахата и безкрайните унижения оставиха незаличими следи в целия по-нататъшен живот на Андерсен и създадоха неговия неврастеничен характер, чувството му за подчиненост, болезнената му мнителност и свръхчувствителност към всяка критика.

Вече двадесет и три годишен, Ханс Кристиан Андерсен се завърна в Копенхаген и на 23 октомври 1828 година бе приет за редовен студент в университета. Това паметно събитие бе тържествено отпразнувано в семейството на Йонас Колин, в чийто дом отсега нататък младият писател се чувствуваше като в родно гнездо. По това време той четеше с увлечение романите на Уолтър Скот, възхищаваше се от фантастиката на Е.Т.А. Хофман и от поезията и сатирата на Хайнрих Хайне. Като издържа приемния изпит в университета, Ханс Кристиан възобнови литературните си занимания и написа първото си прозаично произведение „Пътешествие по Амагер“. В тая хумористична творба, напомняща Хофмановите арабески, авторът се

шегува с всичко, смее се през сълзи на собствените си чувства. И понеже нито един издател не се решаваше да издаде такова съмнително произведение, Андерсен рискува и го издаде сам. Книгата излезе в началото на 1829 година и много скоро за нея се появи благоприятен отзив от известния писател Хайберг. Издателят Райцел веднага купи правото на второ и трето издание и не се излъга. Датското издание бе препечатано в Швеция и авторът получи широка известност. „Пътешествие по Амагер“ излезе и на немски език в Хамбург — за тая книга говореше целият Копенхаген. Заветната мечта на Андерсен се сбъдна — той стана едновременно студент и признат поет, един от четиримата „големи“ поети сред университетската младеж: Арнезен, Хансен, Нилсен и... Андерсен! Но заедно с хвалебствените критики тук-там засъскаха и змийските езичета на злобата и завистта.

През тия години в Копенхаген кипеше трескава духовна дейност. В замяна на политическото мъртвило, настъпило под абсолютизма на кралската власт, тук се забелязваше особено повишен обществен интерес към философията, литературата и изкуството. През тоя период, наречен „златна ера на Дания“, живееха писателите Йоленшлегер, Хайберг, Грунтивиг, Ингеман, скулпторът Торвалдсен, художникът Екерсберг, физикът Йорстед и мнозина още забележителни творци на датската култура, които бяха близки приятели на Андерсен и му оказваха всестранна подкрепа. Кралският театър беше средище на духовния живот, но в тая интелектуална оранжерия наред с прекрасните цветя на изкуството цъфтяха и отровните бодили на злонамерената критика, на сплетните и интригите. Още с първите си стъпки на литературното поприще Андерсен стана прицел на неочаквани удари и клевети. Дори много покъсно, след като получи признание, влиятелното датско общество и критиката оспорваха литературната му дарба и го обвиняваха в славолюбие, в чудачество и даже в неграмотност. Тия незаслужени нападки нараняваха дълбоко младия писател и неведнъж го принуждаваха да напуска родината си.

Първото голямо пътуване в чужбина Андерсен предприе в 1833 година. Той посети Германия, Франция, Швейцария и Италия. В Париж, дето се запозна с великите си съвременници Хайнрих Хайне и Виктор Юго, той написа поемата си „Агнета и водният дух“, а в Рим

започна своя роман „Импровизатор“, който му създаде име и популярност. В този роман писателят изобрази италианската природа и описа живота на римските бедняци. В Рим до Андерсен стигна тъжната новина за смъртта на старата му майка, която бе умряла в приюта за бедни в Оденсе. Това известие насълзи очите на осиротелия син и в паметта му дълго светлееше скъпият образ на мъченицата с вечно зачервените и набръчкани от пране ръце.

След завръщането си в Дания Андерсен се залови упорито за работа. Той написа романите „О. Т.“ и „Само цигулар“, както и няколко пиеси, от които с най-голям успех бе посрещната драмата в стихове „Мулатът“. По това време той живееше крайно оскъдно от скромните си литературни доходи и за него бе голяма подкрепа едногодишната държавна помощ, която Колин му издействува през 1838 година. „Най-после аз имам едно хлябно дръвче в моята поетична градина и съм освободен от необходимостта да пея пред всяка чужда врата за късче хляб!“ — писа Андерсен на приятеля си, поета Ингеман.

През есента на 1840 година, пак с помощта на своя покровител Йонас Колин, Андерсен направи второто си голямо пътешествие и замина отново за Италия, а оттам на следната година — за Гърция и Цариград. На връщане той реши да се завърне в родината си по Черно море и Дунава — през България. За това пътуване на Андерсен през нашата страна заслужава да се отбележат някои подробности. Отначало писателят дълго се колебае за маршрута, защото „част от Румелия и България била обхваната от въстание и се говорело, че хиляди християни били избивани“. Всички спътници на Андерсен го увещават да последва техния пример и да мине пак през Гърция и Италия. След една безсънна нощ Андерсен отива при австрийския консул в Цариград и го моли за съвет. Консултът му обяснява, че особен риск за пътуване през България няма, още повече, че по същия път ще заминат за Виена двама австрийски офицери, към които той може да се присъедини. Успокоен от думите на консула, Андерсен най-сетне решава да мине по Черно море и Дунава. В автобиографията си „Приказка на моя живот“ ето как той описва това свое пътуване:

На четвърти май вечерта аз седнах на парахода и ние заплувахме по прекрасния Босфор. По пътя имаше и лошо

време, и мъгли. Цял ден прекарахме край град Кюстенджа, близо до събореното Траяново укрепление, а след това се затъркаляхме в големи плетени талиги, запрегнали с бели волове, по една пустинна равнина, която минахме за два дена. За безредици в страната чухме едва като стигнахме с парахода при Русчук. На другия ден видяхме от парахода покритите със сняг балкани; цялото пространство между тях и нас беше също обхванато от бунт; ние узнахме за това на следната нощ. Един въоръжен татарин, който носел писмо от Видин за Цариград, бил хванат и убит, с друг, изглежда, се случило същото, а трети бе успял да се спаси. Той се беше скрил в крайдунавската тръстика и дочака нашия параход. Видът на тоя човек, в дреха от кожи с обърната навън козина, накичен от главата до петите с оръжия, беше просто страшен. Той пътува с нас почти целия ден. Във Видин слязохме и трябваше да се подложим на силно опушване, понеже там се страхуваха да не внесем чумна зараза от Цариград. Губернаторът на Видин, Хюсеин паша, ни изпрати последните броеве на „Алгемайне цайтунг“ и ние вече от европейски източник узнахме в какво положение се намират работите на страната. Като минах през Сърбия, Румъния, Унгария и Австрия, аз стигнах най-сетне до Дрезден, отдето по обикновения път потеглих за родината.

Почти до края на живота си Андерсен пътуваше из близки и далечни страни, приетан навсякъде с топлота и внимание от най-бележитите си съвременници — Хайне, Юго, Балзак, бащата Дюма, Тик, Шамисо, естественика Хумболт, композитора Шуман. Неизгладимо впечатление остави у него срещата му с братя Якоб и Вилхелм Грим, чиито приказки особено му допадаха. При едно такова пътуване до Лондон той се запозна и с именития английски романист Чарлс Дикенс, с когото завърза сърдечна дружба. Но където и да пътуваше, колкото и далеч да отиваше, с когото и да се срещаше, Андерсен не можеше да се откъсне за дълго от родината. За него Дания

си оставаше любимата родна земя, „старото лебедово гнездо“ с прекрасните букови гори, с житните нивя и детелиновите полета.

Годината 1843 беше година на коренен прелом в по-нататъшното писателско дело на Андерсен. Макар че и по-рано бе писал приказки, сега той изостави другата литературна работа и се посвети изцяло на приказното творчество. И тъкмо тук разцъфна с ослепителен блясък неговото истинско дарование. Закърмен от дете с вълнуващите приказки на бедните стари жени в Оденсе, Андерсен не се задоволи с наивните поучения за доброто и злото, със злите вълшебства на вещиците и мащехите, а създаде своя собствена приказка, с нова форма, с нови идеи и нови образи. На едно място в дневника си той пише:

Аз вземам една идея за възрастни и я разказвам за деца, защото съм убеден, че бащата и майката все ще чуят приказката и ще се позамислят над нея.

Великият писател съзнаваше значението и силата на своите неповторими приказки и постепенно се освобождаваше от тягостното чувство, че е „преследван звяр в датската литература“, както го бе нарекъл известният датски критик Георг Брандес. През последните две десетилетия на живота си той бе окръжен с всенародна почит и любов.

На 23 ноември 1867 година старият писател получи следната покана от общинското управление в Оденсе:

Оденсейското градско общинско управление има честта да уведоми Ваше високоблагородие, че ние сме Ви избрали за почетен гражданин, на Вашия роден град и Ви молим да ни посетите в Оденсе в петък, 6 декември, когато желаем да Ви поднесем приготвения по този случай диплом за званието почетен гражданин.

С просълзени от вълнение очи Андерсен отговори:

Вчера получих любезното писмо на градското общинско управление и бързам да изкажа за него най-дълбоката си благодарност. Родният град ми оказва чрез Вас, уважаеми господа, такава чест, за която аз никога не съм мечтал.

Тая година се навършват 48 години от онова време, когато аз, като бедно момче, напуснах родния си град и сега той се готви да ме приеме като скъп син. Вие разбирате моите чувства. Благодаря на бога и за часовете на тежки изпитания, и за многото радости, които ми изпрати.

Радвам се на възможността да се видя с моите благородни приятели в родния град на определения ден, 6 декември, стига само бог да ми дари здраве.

Ваш благодарен и с уважение
Х. К. Андерсен

И на 6 септември 1867 година Оденсе бе ярко озарен от празнични светлини. Някои суеверни биха казали, че това е оня фойерверк, който някога старата знахарка бе видяла в малката кафена чашка.

Осем години по-късно, на 4 август 1875 година, Ханс Кристиан Андерсен завърши своя жизнен път, увенчан със световна слава.

Кой от нас не си спомня с вълнение „Грозното патенце“, „Славейт“, „Малката русалка“, „Новите дрехи на царя“, „Храбрият оловен войник“ и още толкова други Андерсенови приказки, които са озарявали нашето детство с неугасимата си вълшебна светлина?

Андерсен издаде първия си сборник с приказки в 1835 година. В тая малка книжка, както и в следващите сборници, илюстрирани от художника Вилхелм Педерсен, по думите на самия автор, бяха „свободно преразказани“ някои датски народни приказки („Царкинята върху граховото зърно“, „Дивите лебеди“, „Селда“ и др.). Същевременно Андерсен създаде и свои оригинални приказки, като

„Палечка“, „Храбрият оловен войник“, „Грозното патенце“, „Снежната царица“, „Цветята на малката Ида“.

Чудните приказни книжки се редуваха една след друга и привличаха все по-голям брой читатели. Първоначалното наименование „Приказки за деца“ Андерсен промени през 1845 година на „Нови приказки“, като пропусна думата „за деца“, защото това четиво стана любимо не само на децата, но и на възрастните. От 1852 година Андерсен издаваше своите приказки под общото наименование „Истории“, тъй като, според него, на датски народен език „история“ означава еднакво и обикновен разказ, и най-смела фантастична приказка.

Отличителна черта на приказките на Андерсен е техният демократизъм и човеколюбие — в тях са отразени напредничавите идеи на епохата. Сам изпитал всички горчивини на несретника и гнета на социалното неравенство, Андерсен се бори цял живот за защита на малкия човек от народа, към когото проявяваше най-топло съчувствие. В своите приказки Андерсен осмя и жигоса кралската власт и висшите класи на обществото. В незабравимата приказка „Новите дрехи на царя“ бе заклеймен страхът от истината и основната мисъл, че „царят е гол“, стана класически израз.

В една от най-хубавите си приказки, „Славей“, Андерсен разработи любимата си тема за тъпата ограниченост на високопоставените глупци. Изкуственият славей, макар и цял обсипан със скъпоценни камъни, си остава бездушен и чуплив механизъм, който се ползува с уважение само в императорския палат, докато истинският славей принадлежи на народа, защото неговата песен радва и вълнува душата на обикновения човек.

Много от приказките на Андерсен са остри сатири срещу пороците и лакираното нищожество на така нареченото „висше общество“. Безсмъртни ще останат образите на листните въшки, които се смятат за „най-забележителни от всички същества на земята“, на торния бръмбар, който иска да получи златни подкови за несъществуващите си заслуги, на глупавите охлюви, които мечтаят да попаднат в господарския замък и да бъдат сварени и сложени на сребърно блюдо, за да бъдат изядени от „висшето общество“.

В някои приказки на Андерсен — „Храбрият оловен войник“, „Грозното патенце“, „Малката русалка“, „Дивите лебеди“, „Снежната

царица“ — са подчертани ценните добродетели — твърдостта и себеотрицанието, които човек трябва да проявява в живота. Оловният войник и грозното патенце преодоляват всички изпитания и най-сетне побеждават, а малката русалка, Елиза от „Дивите лебеди“ и Герда от „Снежната царица“ са готови на саможертва в името на своята всеотдайна обич.

В приказката „Галошите на щастието“ Андерсен с нескрита ирония подиграва ония, които са недоволни от своята съвременност и въздишат по миналото. Великият писател гледа смело в бъдещето и поздравява всяко научно откритие. Това негово преклонение пред постиженията на науката е изразено най-ярко в приказката „Големият морски змей“, която е една поетична възхвала на първия телеграфен кабел, спуснат в океана между Европа и Америка.

„Няма по-хубави приказки от тия, които създава самият живот“. Тая мисъл на Андерсен е основен мотив на цялото негово творчество.

Колкото фантастични и невероятни, толкова реалистични и правдиви, приказките на Ханс Кристиан Андерсен си остават любимо четиво на деца и възрастни от петте материка на света. Живият език, свежият хумор, поетичните описания, бодрото чувство към живота, безкрайната обич към обикновения човек — ето пружините, които движат вълшебния свят на Андерсеновите приказки. Син на общар, поет от народа, Андерсен не пропуска случая да подчертае съчувствието си към бедните и угнетени хора, бичува пороците на благородните горделивци и на невежите богаташи-еснафи, осмива глупостта, суетата, високомерието и самохвалството. С изключително майсторство Андерсен ни рисува човешките слабости и добродетели и под перото му, докоснати сякаш от чародейната пръчица, оживяват всички предмети — дърветата, храстите и цветята, пумпалът и топката, дебелата игла и сребърната паричка, порцелановите статуйки на овчарката и коминочистача, старият уличен фенер.

Могъщ магьосник на словото, Ханс Кристиан Андерсен е извел не едно поколение към светлите брегове на правдата и доброто. Той ще води и бъдните поколения към тия брегове със своите прекрасни приказки, които утвърждават вярата в човека и в неговите творчески сили, вярата в тържеството на мирния човешки напредък.

↑

[1] В скандинавския фолклор — вълшебник, магьосник. — Б.пр.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.